Radu PĂIUȘAN
(Universitatea de Vest din Timișoara)

Aspecte ale activității comuniste în Banat în anul 1944

Abstract: (Aspects of the Banat Communist Activity at the End of 1944) The Communist Party of Romania began to manifest itself intensely in Romania, and so in Banat, during 1944. The Communist Party of Romania acted even when it was not legitimate, using other political formations such as the Unique Front of Workers. Also, the Communist Party undertook a series of actions aimed at attracting new members or to disciplinate the population. These kind of actions were usual in Banat, too. In this region, the party had a few members in 1944, especially because around the country were only about 1.000 members at the time. The Communist Party acted through various organizations, in the beginning taking part in the success of attracting members of other historical political parties. At the end of 1944, success was not entirely attained in Timiș-Torontal county because only the workers responded positively to the calls of the communists, meanwhile the peasantry still related itself to the National Peasant Party.

Keywords: Communist Party of Romania, Banat, communism, 1944, activity.

Rezumat: Partidul Comunist din România a început să se manifeste tot mai intens în România, deci și în Banat, de-a lungul anului 1944. Partidul Comunist din România a acționat chiar și atunci când nu era legitim, folosindu-se de alte formațiuni politice precum Frontul Unic Muncitoresc. Până să devină partid de guvernare, dar și după, Partidul Comunist a întreprins o serie de activități menite să atragă membri noi sau să disciplineze populația. Aceste acțiuni au apărut și în Banat. În această regiune, membri partidului erau puțini în 1944, mai ales datorită faptului că la nivelul întregii țări, existau circa 1000 de membri la momentul menționat. Partidul Comunist a acționat prin diferite organizații, având parte, pentru început, de succesul de a atrage și membri altor partide politice istorice. La sfârșitul anului 1944, pentru județul Timiș-Torontal, succesul nu era în totalitate atins deoarece doar muncitorimea a reacționat pozitiv la chemările comuniștilor, pe când țărănimea se considera încă legată de Partidul Național Țărănesc.

Cuvinte-cheie: Partidul Comunist din România, Banat, comunism, 1944, activitate.

Partidul Comunist din România a încercat să se impună în viața politică românească și în cea bănățeană imediat după evenimentele de la 23 august 1944.

În toamna anului 1944, Partidul Comunist din România a devenit dintr-o grupare politică fracționată și constituită pentru a face jocul Moscovei, într-un partid politic influent pe scena politică românească (Deletant 2006, 40).

După răsturnarea dictaturii lui Antonescu, România s-a îndepărtat de Europa, orientându-se spre răsărit, spre U.R.S.S. La aceasta a contribuit și politica de indiferență și chiar trădare a Marilor Puteri care au lăsat România singură în fața „tăvălugului sovietic". Ocupația de către Armata Roșie și rapida adunare la conducerea țării a Partidului Comunist au dus la desființarea structurilor existente și înlocuirea lor cu altele străine poporului român. În viața politică, un autoritarism fără precedent a luat locul unui experiment de democrație parlamentară, în viața economică o planificare și o conducere riguros centralizată au înlocuit economia de piață, iar în privința gândirii și a spiritului, intelectualii au fost obligați să-și subordoneze talentele noi societății.

BDD-A29000 © 2018 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:02 UTC)

Dacă pe teritoriul României, comuniștii numărau în 1944 aproximativ 1000 de membri, în Banat situația era și mai precară pentru ei. Un raport al regionalei Banat către forurile superioare, datat 1 octombrie 1944, explică cauzele dezorganizării. Se dădea vina pe anii grei de ilegalitate, pe partidele burgheze care susțineau dictatura antonesciană și pe lipsa de experiență a propriilor cadre[1].

În același raport se deplângea faptul că prefectura și siguranța sabotau eforturile de război și acțiunea de epurare a elementelor hitleriste și legionare din administrație și întreprinderi. La final era prezentată statistica membrilor Partidului Comunist în Timișoara.

Aflăm că la ieșirea din ilegalitate, partidul avea 37 de membri, dintre care 25 erau muncitori și 12 erau intelectuali. Pe naționalități, 12 erau români, 10 – unguri, 9 – evrei, 3 – germani, 2 – sârbi și 1 rus. Aceștia erau următorii: Silaghi Leonte, Drăgan Ilie, Cimponeriu Gheorghe, Kaucsa Vilma, Maroczy Margareta, Kali Iovan, Ursache Petru, Gavrilenca Nicolae, Iuhasz Ludovic, Drăghici Gheorghe, Novacu Valeriu, Bodor Ștefan, Baumgarten Ladislau, Sistarovici Ioan, Klapha Arpad, Laza Ioan, Reich Elna, Wess Iulia, Delmann Bela, Cristea Simon, Schonberger Isidor, Kazinczy Ioan, Gardner Andrei, Nedelcu Gheorghe, Cornei Aurel, Elias Alexandru, Popovici Borislav, Nidu Iacob, Dr. Solomon Iosif, Obrad Comanov, Szabo Estel.

În raport se menționează că aceia care au manifestat o atitudine lașă în timpul războiului au fost excluși din partid, fără drept de reprimire[2].

În februarie 1945 un fruntaș comunist dădea următoarele cifre ale membrilor comuniști: la Timișoara 40 de membri în august 1944, la 7 noiembrie 1944 au fost primiți 60 de noi membri, cu ocazia marii revoluții din octombrie, mai apoi prin contingentul Stalin 221 de noi membri, iar prin contingentul Lenin încă 150 ajungându-se la începutul anului 1945 să existe 353 de comuniști în Timișoara și 87 în restul județului. În total 440 de membri[3].

La sfârșitul anului 1944 și începutul anului 1945, în județul Timiș-Torontal funcționau 852 de celule ale Partidului Comunist. Pentru Timișoara se făcea observația că celulele dau dovadă de slăbiciune deoarece membrii de partid nu-și înțelegeau sarcinile politice, nu aveau suficientă influență asupra comitetelor din fabrici și nu controlau producția și efortul de război[4].

Documentele de arhivă arată că în perioada 1944-1945 strategia generală a partidelor comuniste din regiune a fost coordonată sau ordonată de la Moscova (Tismăneanu 2005, 111).

Deși aflat în ilegalitate la începutul anului 1944, Partidul Comunist a acționat atunci când a avut posibilitatea. În mai 1944, împreună cu P.S.D. a creat Frontul Unic Muncitoresc, iar în iunie 1944 a luat parte la constituirea Blocului Național Democrat. Acceptat ca partener cu drepturi depline de Partidul Național Liberal și Partidul Național

1. Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale, fond *Comitetul regional P.C.R. Banat-Timișoara*, d. 1/1944, f. 5.
2. Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale, fond *Comitetul regional P.C.R. Banat-Timișoara*, d. 1/1944, f. 2.
3. Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale, fond *Comitetul regional P.C.R. Banat-Timișoara*, d. 3/1945, f. 123.
4. Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale, fond *Comitetul regional P.C.R. Banat-Timișoara*, d. 3/1944, f. 9.

BDD-A29000 © 2018 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:02 UTC)

Țărănesc, acestea i-au acordat legitimitatea în rândul opiniei publice.

Deşi aflat la guvernare, Partidul Comunist din România, la instrucţiunile Moscovei, după semnarea armistiţiului de la 12 septembrie 1944 a început acţiunea pentru demiterea guvernului Constantin Sănătescu, deşi anterior la 2 aprilie 1944, U.R.S.S. promitea prin Molotov, ministrul de externe, că: „Guvernul sovietic nu urmăreşte scopul de a dobândi vreo parte din teritoriul României sau de a schimba orânduirea socială existentă în România" (Mioc 2007, 23).

Mijloacele utilizate de Partidul Comunist pentru a-şi atinge scopurile au fost demonstraţiile de stradă organizate în formaţiunile de luptă patriotică. Acestea din urmă au fost constituite în jurul datei de 6 octombrie 1944, cu scopul declarat de a înfăptui programul Blocului Politic Democrat şi de a pune în aplicare condiţiile de armistiţiu. Dintr-un raport din 14 noiembrie 1944, aflăm că în aceste formaţiuni s-au înscris 560 de „luptători". Banii pentru întreţinerea lor proveneau din rechiziţiile pe care le făcea Partidul Comunist[5].

Printre acţiunile realizate de formaţiunile patriotice se numărau: arestările de persoane din judeţ, deţinerea de arme şi de explozibil, confiscări de bunuri materiale de la refugiaţii germani, sechestrarea clădirilor care au aparţinut Grupului Etnic German, arestări de persoane care aparţineau respectivului grup etnic, percheziţii la domiciliu şi magazine[6].

Din formaţiunile de luptă patriotică făcea parte oricine, indiferent de naţionalitate, partid politic, sex sau vârstă. Aceste grupări nu erau politice, dar se făcea recomandarea ca în fruntea lor să fie comunişti. Rolul declarat al acestora era de a păzi organizaţiile patriotice, de a sta la dispoziţia comitetelor din fabrici şi de a menţine ordinea în fabrici[7].

Au existat şi cazuri de persoane excluse din rândul formaţiunilor patriotice, pentru diverse abuzuri.

Muncitorii au întreprins în cadrul acestor comitete de apărare o muncă asiduă. Au fost create liste cu persoane propuse spre arestare sau epurare: cei care făceau propagandă antisovietică, cei care deţineau obiecte de propagandă nazistă (drapele, uniforme, insigne), ofiţerii de armată sau din poliţie care i-au persecutat pe comunişti în timpul guvernării Antonescu, funcţionari ai statului consideraţi reacţionari[8].

Într-un raport din 20 octombrie 194 din judeţul Timiş-Torontal sunt acuzaţi de colaborarea cu nazişti următorii: Brandis Iosif – profesor de muzică, Herzog Petru – fabricant şi colonelul Sârbu – comandantul Inspectoratului de Jandarmerie Timişoara[9].

De asemenea într-un raport din aceeaşi lună, se consemnează că s-au găsit documente de provenienţă nazistă în posesia lui Diblich Francisc, locuitor al Timişoarei.

La 2 noiembrie 1944 a fost prezentată o listă a presupuşilor legionari de la

5. Serviciul Judeţean Timiş al Arhivelor Naţionale, fond *Comitetul regional P.C.R. Banat-Timişoara*, d. 4/1944, f. 98.
6. Serviciul Judeţean Timiş al Arhivelor Naţionale, fond *Comitetul regional P.C.R. Banat-Timişoara*, d. 6/1944, f. 27.
7. Serviciul Judeţean Timiş al Arhivelor Naţionale, fond *Comitetul regional P.C.R. Banat-Timişoara*, d. 4/1944, f. 10.
8. Serviciul Judeţean Timiş al Arhivelor Naţionale, fond *Comitetul regional P.C.R. Banat-Timişoara*, d. 4/1944, f. 10.
9. Serviciul Judeţean Timiş al Arhivelor Naţionale, fond *Comitetul regional P.C.R. Banat-Timişoara*, d. 4/1944, f. 39.

BDD-A29000 © 2018 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universităţii de Vest din Timişoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:02 UTC)

Facultatea de Medicină. Acțiunile formațiunilor de luptă patriotică au generat o atmosferă de suspiciune și incertitudine în rândul populației.

La 12 octombrie 1944 s-a constituit Frontul Național Democrat, o coaliție politică realizată din inițiativa Partidului Comunist. Ea cuprindea pe lângă comuniști, Partidul Social Democrat, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților creată în 1942 de către intelectualii de stânga și care se pronunțau împotriva lui Antonescu, Apărarea Patriotică – o organizație de masă creată în 1940 din inițiativa Partidului Comunist, Uniunea Maghiarilor din România – o organizație creată în 1934 la Târgu-Mureș[10].

Frontul militar, pe plan extern, se concentra pe mobilizarea tuturor resurselor umane și materiale necesare continuării războiului împotriva Germaniei și încetarea oricărei politici ostile U.R.S.S. Pe plan intern milita pentru crearea unui sistem politic fundamental pe o extindere cât mai mare a drepturilor civile și a libertăților politice inclusiv pentru o nouă lege electorală, acordând drept de vot tuturor cetățenilor de peste 18 ani. Cerea o amplă reformă agrară și împroprietărirea păturilor sărace ale populației (Hitchins 1994, 542).

Frontul Național Democrat a invitat și partidele istorice, Partidul Național Țărănesc și Partidul Național Liberal să li se alăture, dar acestea au refuzat.

Partidul Comunist a exercitat presiuni asupra guvernului prin demisiile din guvern ale lui Lucrețiu Pătrășcanu (Partidul Comunist), și Constantin Titel Petrescu (Partidul Social Democrat). Aceștia au mers în audiență la regele Mihai I, propunându-l ca președinte al Consiliului de Miniștri pe Petru Groza.

La presiunile exercitate din interior s-au adăugat și cele exercitate de sovietici, care au înaintat guvernului Sănătescu un memorandum detaliat în care se făcea consemnarea că „în perioada destul de lungă de la semnarea armistițiului, guvernul român nu și-a făcut datoria privind clauzele acestuia” (Mioc 2007, 25). Trebuie subliniat faptul că, conform armistițiului semnat de România la 12 septembrie 1944, ea era considerată o țară învinsă, fiind obligată să participe cu 12 divizii la războiul împotriva Germaniei naziste, să întrețină armata sovietică în țară, să plătească despăgubiri de război cifrate la suma de aproximativ 300 milioane de dolari prin livrări de mărfuri, cereale, produse petroliere, mașini, lemn, vase maritime și fluviale etc. (Ioniță 1997, 32).

În final, supus presiunilor din toate părțile, guvernul a demisionat. La 4 noiembrie s-a creat un alt guvern prezidat tot de Constantin Sănătescu, în care membrii Frontului Național Democrat erau mult mai bine reprezentați. Astfel, din 24 de ministere, 10 aparțineau Frontului Național Democrat, iar Petru Groza a devenit vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. Acest guvern va supraviețui doar o lună de zile.

În perioada respectivă a crescut în intensitate intervenția sovietică în problemele interne ale României (Baciu 1990, 131).

La 12 noiembrie 1944, sovieticii au evacuat Ardealul de Nord și au impus în această regiune administrația proprie.

La 4 decembrie 1944 guvernul Sănătescu și-a prezentat demisia fiind înlocuit cu un guvern condus de generalul Nicolae Rădulescu. Această înlocuire nu i-a mulțumit pe comuniști, care vor relua acțiunile împotriva guvernului.

Referitor la organizațiile de masă create sub supravegherea Partidului Comunist

10. Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale, fond *Comitetul regional P.C.R. Banat-Timișoara*, d. 4/1944, f. 64.

BDD-A29000 © 2018 „Jozsef Attila” Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:02 UTC)

s-a remarcat Apărarea Patriotică, creată în 1940. În septembrie 1944 această organizație avea în Timiș următorii membri[11]:

- Marton Gheorghe – evreu intrat în partid în 1944
- Szentinar Rozalia – evreică intrată în partid în 1939
- Vlhezaih Elisabeta – maghiară intrată în partid în 1938
- Szilard Pavel – evreu intrat în partid în 1941
- Vălciu Nicolae – român intrat în partid în 1944
- Raducziner Eva – evreică intrată în partid în 1943.

Sub autoritatea Partidului Comunist a fost creată și Uniunea Tineretului Comunist (U.T.C.). Scopul acestei organizații era să ridice cadre tinere, să fie de acord cu programul și să lupte pentru revendicări politice și economice și să educe membri în spiritul luptei revoluționare[12].

Comitetul Uniunii Tineretului urma să coordoneze munca organizațiilor și să țină legătura cu organele de conducere.

Organizațiile U.T.V. din județul Timiș-Torontal în 1944 erau[13]:

– Sânicolau Mare: 35 membri
– Sânpetru Mare: 26 membri
– Giulvăz: 21 membri
– Sânpetru Sârbesc: 62 membri
– Ivanda: 98 membri.

Timișoara a fost împărțită în două sectoare: sectorul I – Iosefin (cartierele Elisabetin și Mehala) și sectorul II – Fabric (cartierele Cetate, Viile și Fabric). S-a creat comitetul județean de partid cu următorii membrii[14]:

– Hable Capitolina – secretară
– Corin Aurel – responsabil sector Iosefin
– Cere Mihai – responsabil sector Fabric
– Harasin Constantin – delegat U.T.C. la sindicate
– Jircovici Mirco – agitația poporului
– Orban Mircea – responsabil cu studențimea.

Partidul Comunist se străduia din răsputeri să atragă noi membrii și să-și creeze o imagine cât mai bună, pentru ca populația să nu vadă în el un exponent al U.R.S.S.-ului în România. Astfel, la apelul Partidului Comunist, muncitorii s-au implicat în problemele sociale.

În noiembrie 1944, au înființat o cantină pentru copiii muncitorilor; cu ocazia Crăciunului au împărțit haine și încălțăminte; au înființat cămine de zi pentru copii la Balta Sărată (pentru 30 de copii peste 7 ani), la Malin (pentru 17 copii), la Răchita

11. Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale, fond *Comitetul regional P.C.R. Banat-Timișoara*, d. 1/1944, f. 69.
12. Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale, fond *Comitetul regional P.C.R. Banat-Timișoara*, d. 6/1944, f. 34.
13. Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale, fond *Comitetul regional P.C.R. Banat-Timișoara*, d. 2/1944, f. 24.
14. Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale, fond *Comitetul regional P.C.R. Banat-Timișoara*, d. 3/1944, f. 1.

BDD-A29000 © 2018 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:02 UTC)

(pentru 17 copii), la Făget(pentru 10 copii) etc. S-a înființat un atelier de cizmărie, unde urmau să lucreze văduvele de război[15].

Partidul Comunist s-a folosit de muncitori în cadrul manifestărilor organizate în toamna și iarna anului 1944, împotriva guvernelor Sănătescu și Rădescu. De exemplu, în decembrie 1944, „Luptătorul Bănățean" titra pe prima pagină „Timișoara întreaga mobilizată la luptă pentru un guvern F.N.D." sau „35.000 de cetățeni manifestă pe străzile orașului" Mioc 2007, p. 26.

S-a acordat o atenție deosebită și sindicatelor Partidului Comunist insistând prin liderii săi, pentru înscrierea muncitorilor în sindicate.

În anul 1944, conform datelor de arhivă, în județul Timiș-Torontal erau înscriși în sindicat 22.612 bărbați, 11.386 de femei, 3.290 tineri. În total 37.288 de sindicaliști[16]. Pentru sfârșitul anului 1944, dacă este să dăm crezare raportului inspectoratului general administrativ către ministrul de interne, proletariatul era mulțumit. Se menținea că avea salarii de 30.000 până la 70.000 lei și înclina spre comunism. La rândul său, țărănimea din județ se dovedea „total calmă", dar înclina spre Partidul Național Țărănesc.

Comuniștii au avut rezultate sub așteptările lor atât în România, cât și în Banat.

Bibliografie

Fond arhivistic

Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale, fond *Comitetul regional P.C.R. Banat-Timișoara*, d. 1/1944; d. 2/1944; d. 3/1944; d. 4/1944; d. 6/1944; d. 3/1945.

Lucrări speciale

Baciu, Nicolae. 1990. *Agonia României. 1944-1948.* Cluj-Napoca: Editura Dacia.

Deletant, Dennis. 2006. *România sub regimul comunist.* București: Editura Academia Civică.

Hitchins, Keith. 1994. *România. 1866-1947*. București: Editura Humanitas.

Ioniță, Gheorghe I. 1997. *Istoria României. 1944-1947*. București: Editura Paideea.

Mioc, Eugen. 2007. *Comunismul în Banat*, vol. I. Timișoara: Editura Excelsior Art.

Tismăneanu, Vladimir. 2005. *Stalinism pentru eternitate: o istorie politică a comunismului românesc*. Iași : Polirom.

15. Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale, fond *Comitetul regional P.C.R. Banat-Timișoara*, d. 1/1944, f. 2.

16. Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale, fond *Comitetul regional P.C.R. Banat-Timișoara*, d. 2/1944, f. 70.

BDD-A29000 © 2018 „Jozsef Attila" Tudomanyi Egyetem Kiado Szeged; Editura Universității de Vest din Timișoara
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:02 UTC)